

Elmalılı'nın Mûcize ve Bilimsellik Anlayışı Çerçevesinde Hz. İsa'nın Doğumu Meselesine Yaklaşımı

Şemsettin GÜHER

Yüksek Lisans, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü
Tefsir Anabilim Dalı, Burdur/Türkiye, semsettin.guher@gmail.com

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 04.06.2025
Kabul Tarihi: 06.08.2025
Yayın Tarihi: 30.09.2025

İntihal

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Finansman: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Telif Hakkı

© Şemsettin Güher |
Creative Commons
Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC)
International License

Öz

Osmanlı'nın son dönem âlimlerinden olan Muhammed Hamdi Yazır, dinî ve beşerî ilimlerde mümtaz bir yere sahiptir. Çok yönlü bir âlim olan Elmalılı, bu birikimiyle devrinin önde gelen ilim ve fikir adamlarından biri olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde ilmî ve siyasî faaliyetlerde bulunan Elmalılı, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte meclis tarafından kendisine teklif edilen tefsir yazma işini belli şartlarla kabul etmiş, *Hak Dini Kur'an Dili* eserini yazmıştır. Akıl-nakil dengesine hassasiyet gösteren Elmalılı, âyetleri açıklarken ilmî izahlara da yer vermiştir. Bu yaklaşımı mûcizeleri açıklarken de görmek mümkündür. O, mûcizelerin akılla izah edilemeyeceğini, iman edilmesi gereken bir husus olduğunu savunurken; diğer taraftan mûcizelere bilimsellik açısından yaklaşması, tefsirinin ilmî yönüne işaret etmektedir. Kur'an'daki mucizeleri açıklarken ilim ışığında izah etmesi bunun en açık örneğidir. Hz. Meryem'in mûcize olarak Hz. İsa'ya hamile kalışına ilmî olarak izah getiren Elmalılı bu mûcizeye farklı bir bakış açısı getirmiştir. Müslüman ve Hristiyanların arasında ciddi tartışmalara sebep olan bu mesele Elmalılı tefsirinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Hz. İsa'nın doğum hâdisesi iman-ilim çerçevesinde hassasiyetle işlenmiştir. Elmalılı, Hristiyanlığın aksine Kur'an'ın akıl ve ilme önem verdiğini ortaya koymaya çalışmış, Hz. İsa hakkındaki yanlış düşüncelere cevap vermiştir. Hristiyanların teslis inancındaki akıl dışı yorumların mantıksız olduğunu söylemiş, beşerî vasıfların Allah'a izafe edilemeyeceği vurgusunu yapmıştır. Elmalılı'nın felsefe ve mantık ilminden ciddi şekilde faydalandığı görülmektedir. Elmalılı Kur'an âyetlerini akıl-mantık çerçevesinde incelemiş, bunlardan bilimsel çıkarımlarda bulunmuştur. O, Hristiyanların, Hz. İsa'nın doğumuna yükledikleri ilah düşüncesine karşı, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'in yaratılışına dikkat çekerek, Hristiyanların ilah anlayışındaki çıkmazlara Kur'an'dan deliller getirmiştir. Elmalılı Hristiyan inancındaki ilah anlayışının İslâm'daki tevhit inancına uymadığını, tartışmaya sebep olan teslis inancının temelsiz ve akıl dışı olduğunu ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, İsa, Meryem, Mûcize, İlim.

Atıf Bilgisi:

Güher, Şemsettin. "Elmalılı'nın Mucize ve Bilimsellik Anlayışı Çerçevesinde Hz. İsa'nın Doğumu Meselesine Yaklaşımı". *Mersin İlahiyat Dergisi* 1/1 (Eylül 2025), 36-54.

Elmalılı's Approach to the Birth of Hz. İsa within the Framework of Miracle and Scientific Understanding

Şemsettin GÜHER

Master's Degree, University of Burdur Mehmet Akif Ersoy, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Tafsir, Burdur/Türkiye, semsettin.guher@gmail.com

Research Article

History

Received: 04.06.2025

Accepted: 06.08.2025

Published: 30.09.2025

Plagiarism

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Funding: The author acknowledges that they received no external funding in support of this research.

Competing Interests: The author declares that have no competing interests.

Copyright

© Şemsettin Güher |
Creative Commons
Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC)
International License

Abstract

Muhammad Hamdi Yazır, one of the scholars of the late Ottoman period, has a distinguished place in religious and human sciences. Elmalılı, a versatile scholar, became one of the leading scholars and intellectuals of his time with this-- knowledge. Elmalılı, who was involved in scientific and political activities in the late Ottoman period, accepted the task of writing a commentary offered to him by the parliament with the establishment of the Republic, under certain conditions, and wrote the work Hak Dinî Kur'ân Dili. Elmalılı, who was sensitive to the balance of reason and transmission, also included scientific explanations while explaining the verses. It is possible to see this approach in his explanation of miracles. While he argued that miracles cannot be explained by reason, but are a matter that must be believed; on the other hand, his scientific explanation of miracles shows the sagacity of his commentary. Elmalılı, who explained the miracle of Hz. Maryam's pregnancy with Hz. İsa as a miracle, brought a different perspective to this miracle. This issue, which caused serious debates between Muslims and Christians, was discussed in detail in Elmalılı's commentary. He tried to show that, unlike Christianity, the Quran gave importance to reason and science, and responded to the wrong ideas about Hz.. İsa. He emphasized that the irrational interpretations in the Christian belief in the trinity were illogical and that human qualities could not be attributed to Allah. Elmalılı examined the verses of the Quran within the framework of reason and logic, and made scientific inferences from them. Against the idea of god that Christians attributed to the birth of Hz.. İsa, he drew attention to the creation of Hz.. Adam, the first human and the first prophet, and brought evidence from the Quran to the impasses in Christians' understanding of god. Elmalılı argues that the understanding of god in the Christian belief does not comply with the belief in monotheism in Islam, and that the belief in the trinity, which caused the debate, is baseless and irrational.

Keywords: Tafsir, Jesus, Mary, Miracle Science.

Cite as

Güher, Şemsettin. "Elmalılı's Approach to the Birth of Hz. İsa within the Framework of Miracle and Scientific Understanding". *Mersin Theology Journal* 1/1 (Eylül 2025), 36-54.

Elmalılı'nın Mûcize ve Bilimsellik Anlayışı Çerçevesinde Hz. İsa'nın Doğumu Meselesine Yaklaşımı

Giriş

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (öl. 1942) Osmanlının son devrinde yetişmiş önemli bir âlimdir. Eğitimini medrese usulüne göre tahsil alan Elmalılı, Osmanlı döneminde ilmî ve siyâsî faaliyetlerde bulunmuş, bu yönüyle devrin mühim olaylarının canlı şahidi olmuştur. Kendisini çok yönlü yetiştiren Yazır; felsefe, edebiyat, hüsn-i hat, şiir gibi birçok alanda eser telif etmiştir. İlmî birikimini sonraki döneminde verimli bir şekilde kullanmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yeni bir tefsir yazılması ihtiyacı duyulmuş, bu çalışma Elmalılı'ya teklif edilmiştir. Elmalılı kendisine verilen bu görevi bazı şartlar dâhilinde kabul edeceğini söylemiş ve bu şartlara uygun bir tefsir çalışması yapmıştır. Yazdığı tefsire *Hak Dinî Kur'ân Dili* ismini vermiştir.¹

Elmalılı tefsir anlayışını dar kalıplara hapsetmemiş, günün şartlarına göre Kur'ân'ı tefsir etmeye çalışmış ilmî verilerden de istifade etmiştir. Bunda etkili olan batıdan gelen materyalist felsefedir. İslâm dünyasının maddî ilimlerde geri kalması, evrenin yaratılışı ile ilgili sorulara akli ikna edecek cevaplar verememesidir. Tefsir tarihinde Kur'ân'ın ilmî tefsirini yapan müfessirler görülmektedir.² Bu alanda sistematik çalışma yapanlardan ilki Gazzâlî'dir.³ (öl. 1111). Ondan sonra Fahrettin Râzî (öl. 1209) ilmî tefsiri daha sistemli hale getirmiştir.⁴ Onlardan sonra gelen; Ebü'l-Fadl el-Mürsî (öl. 1257), Süyûtî (öl. 1505), Kâtip Çelebi (öl. 1657), Erzurumlu İbrahim Hakkı (öl. 1772) gibi isimler ilmî tefsiri savunmuşlardır.⁵ Cumhuriyet dönemi müfessirlerinin de tekrar ilmî tefsire yöneldikleri görülmektedir. Bunların arasında Muhammed Hamdi Yazır, Süleyman Ateş, Celal Kırca gibi isimler ön plana çıkmaktadır.⁶ Aynı düşünceden hareketle Elmalılı tefsirinin mukaddimesinde, tefsirinin diğer tefsirlerden farkının zamanın ilim ve fenlerinden faydalandığını belirtmesidir.⁷ Elmalılı ilim noktasında Kur'ân'ın hazinelerinden faydalanılması gerektiğini savunur. "*Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık*."⁸ âyeti ilmî tefsire dayanak olmuştur. Elmalılı Kur'ân'da ilimlere açık veya gizli bir şekilde işaret olduğunu açıklar.⁹ Bundan kasıt ilimlerin sistematik bir şekilde sunulması değil, ilmin elde edilmesi için insan aklının kullanmasını istemektir.

Elmalılı'nın tefsirinde rivâyet, dirâyet metodu dengeli bir şekilde ele alınmaya çalışılmıştır. Elmalılı, Kur'ân'daki muhkem, müteşâbih âyetlerin tefsirini ilmî dirâyetle

¹ Yusuf Şevki Yavuz, "Elmalılı Muhammed Hamdi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/58.

² Juliaan Gijsbert Jansen, *Kur'ân'a Bilimsel Filolojik Pratik Yaklaşımlar*, çev. Halilrahman Açar (Ankara: Fecr Yayınevi 1993), 75.

³ Celal Kırca, *Kur'ân'ı Kerim ve Modern İlimler* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1982), 55.

⁴ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 230.

⁵ Kırca, *Kur'ân'ı Kerim ve Modern İlimler*, 55; Aslan Karaoğlu, *Kur'ân'ı Anlamada Bilimsel Yönelişe Toplu Bir Bakış, Rota Eğitimi ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2017), 367-391; Şehmuz Demir, "Kur'ân'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Eleştirel Bir Yaklaşım" *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar, Kurân ve Tefsir Akademisi Araştırmaları*: 2, İstanbul, 2010, 415-423; Süleyman Gezer, *Kur'ân'ın Bilimsel Yorumu* (Ankara: Ankara Okulu, 2009), 24; Cüneyt Eren, "Bilimsel Tefsir Metodolojisi", *İslâmî İlimlerde Metodoloji Meselesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 560.

⁶ Demirci, *Tefsir Tarihi*, 232.

⁷ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 1/19.

⁸ *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-En'âm 6/38.

⁹ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 3/1921.

tevil edilebileceğini söyler. Kur'ân'daki mûcizeleri açıklarken müteşâbih âyetler bağlamında açıklanmasının isabetli olduğunu savunur. Elmalılı mûcizeleri yorumlarken geleneksel tefsir yöntemine bağlı kalmakla beraber, ilmî açıklamalardan da geri durmamıştır. Peygamberlerle ilgili mûcizeleri açıklarken, çoğu zaman bu mûcizelere iman edilmesi gerektiğini ileri sürmüş; bazı mûcizelere de akılla izah getirmeye çalışmıştır. Kevnî âyetleri tefsir ederken bu âyetlere ilmî deliller getirmiştir. *“Rûzgârları da aşılایıcı olarak gönderip yukarıdan su indirerek sizi onunla suladık.”*¹⁰ Elmalılı rûzgârların bitkileri aşılادığının, ilmî olarak açık bir şekilde bilindiğini ifade etmektedir.¹¹ Kur'ân'ın indiğı tarihte bu mûcizenin ispatının mümkün olmayacağını; ancak ilmî gelişmeler neticesinde bunların doğruluğunun günümüzde ortaya çıkığını zikretmektedir. Elmalılı bazı mûcizeleri açıklarken de bunların iman edilmesi gereken mûcizeler olduğunu söylemiştir ki hissî ve gaybî mûcizeleri bu zâviyede değerlendirmiştir. Bir kadının Mekke müşriklerine mektup götürmesi olayının vahiyyle Hz. Peygamber'e haber verilmesinin,¹² isrâ ve mi'râc hâdisesinin ilmî verilerle izah edilemeyeceğini söyleyen Elmalılı, bu mûcizeleri akılla tevil etmeden iman edilmesi gerektiğini savunur.¹³

Elmalılı mûcizeleri ayrı ayrı tefsir etmeye çalışmış, gaybî, hissî mûcizeleri tevil etmeden iman edilmesi gerektiğini söylerken; kevnî ve aklî mûcizelere ilmî deliller getirmiştir. Allah'ın mûcizeleri insanlara birer ibret, gücünü kudretini gösteren alametler olarak gönderdiğini belirtir. Allah bir şeyin olmasını murat ettiğı zaman O'nu sınırlayacak veya engelleyecek bir güç yoktur. *“Bir şeyi dilediğı zaman, O'nun emri o şeye ancak “Ol” demektir. O da hemen oluverir.”*¹⁴ Yaratmadaki düzen ve intizam Allah'ın güzel isimlerinin tecellisi olarak karşımıza çıkar ve burada akıl sahiplerine ibret almaları öğütlenir. Tesadüfe, düzensizliğe hiçbir surette yer olmadığını nazara vererek Allah'ın sınırsız ilmine ve kudretine dikkat çeker.

Mucizeler beşer üstü olaylar olması, bunlara iman edilmesi gereken bir husustur. Elmalılı, bu durumda bir Müslümanın kayıtsız şartsız iman etmesinin gerektiğini vurgular. Hz. İsa'nın mucize eseri olarak dünyaya gelmesi hem Müslümanları hem Hıristiyanları ilgilendirmektedir. Bu yüzden Hz. İsa'nın olağan dışı doğumu Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında ciddi münakaşalara sebep olmuş birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Hz. İsa'nın doğumuna yapılan yorumlar teslis anlayışına karşı tevhit inancını savunma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yazır bu meseleyi hem mûcize, hem ilim bağlamında ele alarak konuya farklı bakış açısı getirmiştir. Makalede Elmalılı'nın Hz. İsa'nın doğumunu ele alırken nasıl bir bakış açısı sunduğı, Hz. İsa'nın doğumu üzerinden Hıristiyanların teslis inancındaki yanlışların sebebi, çıkmaza düştükleri ilah-beşer arasındaki bir peygamberin, diğer peygamberlerden farkının olmadığı ortaya koymaya çalışılmıştır. Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in iffeti, yüksek ahlâkı, bir beşer gibi yaşaması, onun da Allah'ın kulu olduğu, Allah'ın hususi lütfuna mazhar olduğu ilim mûcize bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Elmalılı'nın tefsiri üzerine birçok kitap ve makale yazılmış; yüksek lisans, doktora çalışmaları yapılmış; çok sayıda sempozyum, panel ve seminerler düzenlenmiştir.¹⁵ Meâl olarak Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân'ı Kerim Meâli'nden istifade edilmiştir.

¹⁰ el-Hicr 15/22.

¹¹ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 5/ 224, 225.

¹² Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 7/557.

¹³ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 5/313, 314.

¹⁴ Yâsîn 36/82.

¹⁵ Rifat Yıldız, *“Elmalılı Hamdi Yazır'ın Nüzül Sebepleri Değerlendirmesi”*, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, 122-126; Duran Tugay, *“Elmalılı Tefsirinin Kırâat İlmi Açısından Değerlendirilmesi”*, Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010,

1. Hz. İsâ

Kur'ân'a göre Hz. İsâ Allah tarafından gönderilen beş "ülû'l-azm" peygamberlerden biridir. On beş sûrede doksan beş âyette ismi geçmektedir. Kur'ân'da farklı isimlerle de anılmakta olup, doğumunun müjdelenmesi, peygamberliği konu edilmektedir.¹⁶ Kur'ân'da Hz. İsâ'nın isimleri: "Müeyyed, rûhullah, kelime, vecih, sâlih, resûl, mübeşşir, münebbi, mûsâddık, âyet, merfû, temizlenmiş, göz aydınlığı, abd, nebî, mübarek, ilim veya âlem, rahmet"¹⁷ olarak geçer. Yeni Ahitte ve Hristiyan kaynaklarında ise "Mesih,¹⁸ rab,¹⁹ kurtarıcı,²⁰ Tanrı'nın oğlu,²¹ Tanrı'nın kulu,²² Tanrı'nın sözü,²³ peygamber,²⁴ Nâsıralı İsâ,²⁵ Tanrı'nın kuzusu,²⁶ kral,²⁷ Yusuf oğlu²⁸ ve Davut oğlu"²⁹ gibi isimlerle zikredilmektedir. Yahudi kaynaklarında Hz. İsâ ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.³⁰

Kur'ân'da Hz. İsâ; Âli İmrân, Mâide, Meryem sûrelerinde daha sık bahsedilmektedir. Hz. İsâ'nın babasız olarak doğması,³¹ beşikteyken insanlarla konuşması,³² çamurdan kuş yapıp ona üfleyerek canlandırması, körü alacalıyı iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi, evlerde saklanan ve yenilen içilenleri bildiğini söylemesi onun gösterdiği, başlıca mucizelerdendir. Bu mucizeler Hz. İsâ'nın Yahudi toplumuna bir uyarıcı olarak gelmesidir. Hz. İsâ Yahudilerin dinini doğrulayıcı, ağır şeriatlarını hafifletiren bir peygamberdir.³³ Allah tarafından mucizelerle geldiğini söyleyen Hz. İsâ Yahudileri kendisine imana, Allah'a ibadete davet etmiştir.³⁴ Hz. İsâ Yahudilerin inkârını görünce Allah yolunda benim yardımcılarım kim! deyince Havârilere ona biziz diyerek iman etiler. Allah Hz. İsâ'ya hitaben: Ey İsâ! Senin hayatına ben son vereceğim. Seni kendime

110, 111; Fatma Paksüt, "Merhum Dayım Hamdi Yazır", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 2; Nesimi Yazıcı, "Muhammed Hamdi Yazır'ın Basın Hayatı ve Yazarlığı", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, s. 31, 32; A. Cüneyd Köksal ve Murat Kaya bu makaleleri derleyerek yayımlamışlardır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Makaleler Din Felsefe Siyaset Hukuk* (İstanbul: Klasik, 2013); Mehmet Yaşar Soyalan, *Elmalılı Tefsirinde Kur'ânî Terimler ve Deyimler* (İstanbul: Ağaç Yayınları, 2003); T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre II, Yıl: 2, c. 14, 1341 s. 29 (Mehmet Bulut, "İlk Cumhuriyet Meclisinde Dinî Yayıncılık Hakkında Tarihi Karar", *Diyanet Üç Aylık İlmî Dergi*, 28/1 (1992), 28, 141-142'den naklen); İshak Özgel, Elmalılı Hamdi Yazır ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 10/19-20 (2012), 327-362.

16 Ömer Faruk Harman, "İsâ" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/469.

17 Harman, "İsâ", 22/469.

18 *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2003), Mat. 16/15-16; Luk. 2/12; Yu. 3/28-36.

19 Luk. 2/12; Flp. 2/9-11.

20 Mat. 1/1; Luk. 1/69-71.

21 Mat. 3/13-16; 3/17.

22 Mat. 6/24; Luka 1/38; 16/13.

23 Yu. 1/1.

24 Mat. 12/17, 18; 13/57.

25 Mar. 1/24.

26 Yu. 1/29; 1/36.

27 Mat. 27/12; 27/29; 27/37.

28 Luk. 3/23; 4/22.

29 Mat. 1/1.

30 Ali Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, (İstanbul: Ayışığı Kitapları, Bayrak Matbaası, 2003), 30, 31.

31 Âl-i İmrân 3/47.

32 Âl-i İmrân 3/46.

33 Âl-i İmrân 3/49, 50.

34 Âl-i İmrân 3/51.

yükselteceğim. İnkâr edenlere karşı, seni temizleyeceğim. Sana inananları, seni inkâr edenlere üstün tutacağım.³⁵

Yine Kur'an'da Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı doğurup Yahudi kavmine gelip onlarla konuşmaması, onun yerine beşikte bebek olan Hz. İsa'nın konuşmasıdır. Hz. İsa kendisinin Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğunu, Allah'ın kendisine ahlâki üstünlükler verdiğini, annesine saygılı olduğunu, bir zorba olmadığını³⁶ söyleyerek onlara mûcize göstermiştir. Kur'an'da Hristiyanların Hz. İsa hakkında aşırıya gitmemelerini şu şekilde ifade eder. "Ey Kitap ehli! Dininizde taşkınlık etmeyin. Allah hakkında ancak gerçeği söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur. Allah'a ve peygamberlerine inanın, "üçtür" demeyin, vazgeçin, bu hayrınızadır. Allah ancak bir tek Tanrı'dır, çocuğu olmaktan münezzehtir, göklerde olanlar da yerde olanlar da O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. Mesih de gökte melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki, O, hepsini huzuruna toplayacaktır."³⁷

Hz. İsa Kur'an'da çoğu zaman Hz. Meryem'le beraber zikredilir. Meryem'i de oğlunu da âlemlere birer delil yaptık,³⁸ şeklindeki ifade, onların yüksek bir makama sahip olduklarını göstermektedir. Hz. İsa'nın mûcizevî bir şekilde dünyaya gelişi Yahudileri inkâra sevk etmiştir.³⁹ Onların bu tavrına karşı Kur'an, Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın üstün özelliklerinden bahseder. Hristiyanların Hz. İsa'yı aşırı yücelterek ona ilahlık atfetmelerine karşı Kur'an onlara; İsa'nın yaşamı Meryem'in yaşamı Allah'ın elindedir. İsa'ya Allah demeyin. Kim İsa Allah'tır derse kâfir olur.⁴⁰ Allah üçüncüsüdür diyen kâfir oldu. Hâlbuki Allah'tan başka ilah yoktur. Kur'an'da Hz. İsa'dan önce de peygamberlerin geldiğini, bir peygamberin ilah olamayacağını kesin olarak belirtir. Kur'an'ın belirttiği gibi Hz. İsa'nın bir beşer olduğu, onu bir kadının doğurduğu, onların da insanlar gibi yiyip içtiklerini sıradan insanlar gibi⁴¹ yaşamalarıdır. Hz. İsa'nın Kur'an'da Tevrat'ı doğrulayıcı, kendinden sonra gelecek olan Ahmed isminde bir peygamberi müjdeleyici olarak geldiği belirtilmiştir.⁴² Yine bu bağlamda Hz. İsa'nın bir peygamber olduğuna, onun hiçbir şekilde ilah formunda olmayacağına, bir beşer gibi yaşadığına, bir beşerden doğduğuna, vurgu yapılmaktadır. Kur'an'ın bu yaklaşımı Hristiyanlara verilen en güzel cevaptır. Ayrıca Kur'an Yahudilerin Hz. İsa'nın Peygamberliğini inkâr ederek, annesine ve kendisine iftira atmalarına karşı Hz. İsa'nın ve Hz. Meryem'in ahlâki üstünlüklerini ön plana çıkartmaktadır.

2. Hz. Meryem

Kur'an'da Meryem'den Yahudilerin seçkin ailelerinden İmrân'ın kızı Meryem olarak bahsedilir. Hz. Meryem'in soyu Hz. Mûsa'ya dayanmaktadır.⁴³ Yeni Ahitte on dokuz yerde ismi geçen Meryem'in farklı özelliklerinden bahsedilmektedir.⁴⁴ İmrân'ın karısı Hanne'nin uzun zaman çocuğu olmaz. Hanne bir çocuğu olması için Allah'a dua eder.

³⁵ Âl-i İmrân 3/52-55.

³⁶ Meryem 19/29-32.

³⁷ en-Nîsâ 4/171, 172.

³⁸ el-Enbiyâ 21/91.

³⁹ İbrahim Yıldız, "Hristiyanların Hz. İsa'yı İlahlaştırması: Kur'an'da Bu Yanılgının Nedenleri ve Giderilmesi", *The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS]* 65 (2018), 305-324.

⁴⁰ el-Mâide 5/17.

⁴¹ el-Mâide 5/73-75.

⁴² es-Saff 61/6.

⁴³ Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (Kahire: Dâru'l-Hicr, 1969), 3/235-244.

⁴⁴ Süleyman Sayar, Prof. Dr. Günay Tümer'e Göre "Hristiyanlık'ta ve İslâm'da Hz. Meryem", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/7 (1998), 405.

İmrân'ın hanımı hamile kalınca çocuğu mabede adayacağını söyler ve bunun Allah tarafından kabul olmasını ister.⁴⁵ Yahudi inancına göre çocukların Allah'a ibadet maksadıyla mabede adanması bir gelenektir ve İmrân'ın karısı da böyle bir niyazda bulundu. İslâm kaynaklarının verilerine göre çocuğa annesinin isim vermesi ve babasından bahsedilmemesi İmrân'ın Meryem doğmadan önce vefat ettiğini düşündürmektedir.⁴⁶

Hanne doğum yapınca çocuğun kız olduğunun gördü ve bu durum karşısında şaşırıp ve dedi ki: "Kız erkek gibi değildir." Oysa Allah, onun ne olduğunu iyi bilir.⁴⁷ Hanne'nin "erkek çocuk doğurmadım" diye hayıflanması, Allah'ın murâdını bilmediğine işaret eder. Oysa ona verilen kız evladının çok üstün bir mertebeye sahip olacağı ima edilmiştir.⁴⁸ Doğan çocuğa Meryem isminin verilme sebebi; Hz. Hârûn ve Hz. Mûsâ'nın annelerinin bu ismi taşıyor olmasıdır. Bu sebepten dolayı Yahudilerin bu isme çok hürmet ettikleri öne sürülmüştür. Meryem'in mânası "Allah'a çok kulluk eden,"⁴⁹ Rabbinin hizmetinde olan⁵⁰ anlamlarına gelmektedir. Hanne onun adını koyduktan sonra "Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum"⁵¹ diye dua etmesi onu ve neslinin iffetini ve namusunu koruyan biri olmasını istemiştir. Allah Hanne'nin duasını kabul etti ve Meryem'i kadınlara üstün kıldı. Hz. Meryem'in mabede adanışı alışılmışın dışında bir hâdise idi. O'nun mabede adanışı hahamlar tarafından kabul gördü. Hz. Meryem'in himayesi için din adamları birbirleriyle yarıştılar.⁵² Çekilen kurada Meryem'in himayesi Zekeriyâ'ya verildi. Zekeriyâ'nın hanımı aynı zamanda Meryem'in kuzeni idi.⁵³

Zekeriyâ, Meryem'le ilgilenirken, mabette ona ayrılan bölüme ihtiyaçlarını gidermek için geldiğinde olağanüstü hallerle karşılaştı ve bu durumu sorduğunda O, bunun Allah katından olduğunu söyledi.⁵⁴ Meryem'in maddî-manevî ihtiyaçlarını gideren Zekeriyâ onunla çok güzel ilgilendi, iffetli bir kadın olmasında büyük rol oynadı. Meryem'in bu durumu ileride büyük bir peygambere anne olacağına işaretler.⁵⁵ Meryem'in bulunduğu ortam onun maddî ve manevî gelişimine katkı sağlamış ve bu yönüyle Meryem'in ruh, beden sağlığı bakımından özenle yetiştirildiği anlaşılmaktadır.⁵⁶

Hz. Meryem Kur'ân'da çok övülen kadınların başında gelir. Takvası, iffeti, üstün meziyeti ile insanlara örnek olarak gösterilir. Hz. Meryem'in kötülüklerden uzak durması, kendisini ibadete vermesi, Allah'a olan sevgisi ve bağlılığı ön planda olan bir kadındır. Bundan dolayı kendisine "betül" ismi verilmiştir. Hz. Meryem maddî ve manevî güzellikleri şahsında bulunduran mümtaz bir insandır. Hz. Meryem'in doğumundan yetişkin bir kız olmasına kadar manevî terbiyesi mabedin gözetiminde gerçekleşmiştir. Melekler Hz. Meryem'e şöyle seslendiler: "Ey Meryem! Allah, seni seçti, seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem! Rabbin'e divan dur, secde et ve rukû

⁴⁵ Âl-i İmrân 3/35.

⁴⁶ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hambel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), 2 (No: 233); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Camî's-Sahih*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Tefsir", 3 (No: 31).

⁴⁷ Âl-i İmrân 3/36.

⁴⁸ Karaman, Hayrettin vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 1/548.

⁴⁹ Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l fi vucûhi't-te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1947), 1/186.

⁵⁰ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *İrşâdü'l-fühûl* (Beyrut: Daru İbn Kesir, 1992), 1/372.

⁵¹ Âl-i İmrân 3/36.

⁵² Âl-i İmrân 3/44.

⁵³ Muhammed Atâurrahîm, *Bir İslâm Peygamberi Hz. İsa*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1985), 31.

⁵⁴ Âl-i İmrân 3/37.

⁵⁵ Muhammed Cemâlüddîn Muhammed Saîd b. Kâsım, *Tefsîru Kasımî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 4/836.

⁵⁶ Muhammed, Reşîd Rızâ, *Fetevâ, İmam Muhammed Reşîd Rızâ* (Beyrut: y.y., 1970), 3/292.

edenlerle beraber rûkû et.”⁵⁷ Hz. Meryem'in Allah tarafından seçilmesi, dünya kadınlarına üstün kılınması, Allah tarafından özel bir şekilde rızıklandırılması, meleklerin onunla konuşması, himaye ve terbiyesinin bir peygamber olan Hz. Zekeriya tarafından gerçekleşmesi ona verilen nimetlerdendir. Meryem'in kendisine Allah tarafından verilecek olan çocuğun büyük bir insan olacağı, isminin İsa Mesih olduğu, dünya ve âhirette de çok itibarlı ve Allah'a yakın birisi⁵⁸ olacağı müjdelenmiştir. Bu durum karşısında çok şaşırarak Meryem kendisine bir beşerin dokunmadığı ve bu şekilde nasıl hamile kalacağını söylemesi üzerine Allah, ona her şeye gücünün yeteceğini ve buna ol! demesinin yeterli olacağını⁵⁹ söyledi. Hz. İsa'nın mûcizevi doğumu, onun olağanüstü meziyetlere sahip olması, bebekken konuşması, birçok mûcize göstermesi,⁶⁰ Yahudiler tarafından atılan iftiralara karşı Hz. Meryem'i rahatlatmıştır.

Hz. Meryem'in Kur'an'da övülmesi onun makamının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Onun Allah'a teslimiyeti imanının ve ahlâkının üstünlüğünü gösterir. Rûkû edenlerle birlikte rûkû et!⁶¹ Hz. Meryem'in mabette erkeklerle beraber bir perde arkasında toplu ibadete katıldığından bahsedilmektedir.⁶²

3. Hz. Meryem'in Hamile Kalışı ve Hz. İsa'nın Doğumu

İffet ve hayâsı ile ön plana çıkan Hz. Meryem, İsrailoğulları'nın en seçkin ailelerinden İmrân ailesine mensuptur. Kendisi küçük yaşından itibaren mâbede hizmetçi olarak verilmiştir. Hz. Meryem'in babası kendisi doğmadan önce vefat ettiği için bakım, gözetim ve himayesi için münakaşa çıkar, bu tartışmanın giderilmesi için kura yöntemine başvurulur ve bunun sonucunda çekilen kurada bakım ve himayesini Hz. Zekeriyyâ üstlenir.⁶³ Bu durum Kur'an'da şöyle bahsedilmektedir. *(Ey Muhammed!) Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Meryem'i kim himayesine alıp koruyacak diye kalemelerini (kura için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu konuda) tartışırken de yanlarında değildin.*⁶⁴

Hz. Meryem'in bakımını üstlenen Hz. Zekeriyyâ onu ergenlik yaşına gelince mâbette bir odaya yerleştirdi. Hz. Meryem burada hüsnü kabul gördü ve Allah'ın hususi iltifatına mazhar oldu. Hz. Meryem'in mabette en güzel şekilde yetişmesi için Hz. Zekeriyyâ onula ilgilendi. Hz. Meryem üstün ahlâkıyla seçkin bir insan oldu. Hz. Zekeriyyâ Meryem'in yanına girdiğinde, farklı yiyecekler bulunca bunun nereden geldiğini sordu, o da Allah katından olduğunu söyledi. Melekler Meryem'in Allah tarafından seçildiğini, kadınlara üstün kılındığını ve Allah'a rûkû-secde etmesini söylediler.⁶⁵ Hz. Meryem'den Allah'a ibadet ve şükretmesinin istenmesi, kendisine verilecek olan evlâdın gelecekte peygamber olması şerefindendir.

Hz. Zekeriyyâ iyice yaşlanıp Hz. Meryem'e bakamayacak duruma gelince ona bakacak birini araştırır ve yeniden kura çekilir, bu kura Meryem'in amcasının oğlu Yusuf'a çıkar, himaye işini Yusuf üstlenir.⁶⁶ Hz. Meryem'e bir gün Cebrâil gelerek ona bir erkek çocuğu olacağını müjdelar. *“Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmrân kızı*

⁵⁷ Âl-i İmrân 3/42, 43.

⁵⁸ Âl-i İmrân 3/45.

⁵⁹ Âl-i İmrân 3/47.

⁶⁰ Âl-i İmrân 3/46.

⁶¹ Âl-i İmrân 3/43.

⁶² Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1097, 1098.

⁶³ Taberî, *Cami'u'l-beyan*, 3/ 241, 244, 246.

⁶⁴ Âl-i İmrân 3/44.

⁶⁵ Âl-i İmrân 3/37.

⁶⁶ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî, *Arâisü'l-mecâlis* (Beyrut: y.y., 1985), 285.

Meryem'i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi."⁶⁷ Hz. Meryem'in doğumu yaklaşıncı Kudüs'e altı mil uzaklıkta Beytüllahm'e gittiği veya Yusuf'un onu Mısır'a götürdüğü nakledilir.⁶⁸

Hz. Meryem'in doğum sancıları başlayınca bir hurma ağacının altına sığındı ve bu halinden temize çıkamayacağını düşünerek "keşke ölseydim" deyince, Allah onu teselli etti ve yakınındaki su kaynağından içmesini, taze hurmadan yemesini, insanlarla karşılaşınca onlarla konuşmayıp, susmayı tercih etmesini söyledi.⁶⁹ Çocuğuyla kavminin yanına gelen Hz. Meryem'e kavmi: "Ey Hârûn'un kız kardeşi! Senin baban kötü bir kimse değildi, annen de iffetsiz değildi" diyerek onun çok çirkin bir iş yaptığını ve bunu kendisine yakıştıramadıklarını söyleyince, o da çocuğu işaret ederek onunla konuşmalarını istedi.⁷⁰ Burada Hârûn'un kız kardeşi diyerek Hz. Meryem'in soyunun Hz. Hârûn'a dayandığına ve dolayısıyla böyle şerefli bir ailenin bunu yapmasının imkânsız olduğuna vurgu yapılmıştır.⁷¹

Yahudilerin Hz. İsâ'ya zarar vereceğini, hatta onu öldüreceklerini Allah Hz. Meryem'e ilham etti. O da orayı terk etti.⁷² Hz. Meryem amcasının oğlu olan Yusuf'un yardımıyla Mısır'a yerleşti. Bu durum Kur'ân'da şöyle geçmektedir: "*Meryem oğlu İsâ'yı ve annesini büyük bir mûcize kıldık ve her ikisini de oturmaya elverişli, akarsulu yüksek bir yere yerleştirdik.*"⁷³ Hz. Meryem ve Hz. İsâ on iki yıl Mısır'da kaldılar. Mısır halkı Hz. İsâ'nın olağanüstü halinden korkmaya başlayınca Hz. Meryem'e oğlunu Şam'a götürmesi ilham edildi.⁷⁴ Hz. Meryem ve Hz. İsâ Şam'ın Cebel-i Halil bölgesine yerleştiler.⁷⁵ Hz. İsâ 30 yaşına kadar burada kaldı ve kendisine burada vahiy geldi. Böylece İncil'i tebliğe başladı.

4. Elmalılı'ya Göre Hz. İsâ'nın Yaratılışı

Hz. İsâ'nın doğumu Yahudi toplumu tarafından çok yadırganmış ve şüpheyle karşılanmıştı. Bu durum karşısında çıkan münakaşalara Kur'ân bizzat cevap vererek onları susturmuştur. Hz. İsâ'nın doğumu aslında Yahudilere bir imtihan olmuş, onlar bu imtihana gereken teslimiyeti gösteremeyerek, Hz. İsâ'nın getirdiği mûcizeleri inkâr etmişlerdir. Hristiyanlar ise Hz. İsâ'yı aşırı yüceltmelerinden dolayı Allah'ın zat ve sıfatına uygun olmayan yanlışla düştüler. Hz. İsâ peygamber olmakla birlikte bir beşer ve Allah'ın kuludur. Hz. İsâ'nın peygamber olması, birçok mûcize göstermesi, onu ilah seviyesine çıkarmaz. Kur'ân'da: "*Şüphesiz Allah katında yaratılış bakımından İsâ'nın durumu Âdem'in durumu gibidir, onu topraktan yarattı sonra ona ol dedi o da hemen oluverdi.*"⁷⁶ Bu âyet Necran'dan gelen Hristiyan heyetin Hz. Peygamber'e Hz. İsâ'nın mahiyeti hakkında sorular sormaları neticesinde inmiştir. Tartışmada Hristiyanların bir kısmı "Hz. İsâ Allah'ın oğludur" derken, bir kısmı da "üçüncüsü" dediler. Bunun neticesinde Hz. Peygamber heyete bu âyeti okuyarak onların yanlış inançlarına cevap vermiştir.⁷⁷

⁶⁷ et-Tahrim 66/12.

⁶⁸ Taberî, *Cami'u'l-beyân*, 16/64, 65.

⁶⁹ Meryem 19/23, 24.

⁷⁰ Meryem 30/26, 27, 28, 29.

⁷¹ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996), 2/613.

⁷² Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, nşr. Muhammed Ebû'l-Fazıl, (Kahire: y.y., 1960), 2/19.

⁷³ el-Mü'minûn 23/50.

⁷⁴ Taberî, *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, 2/21.

⁷⁵ Abdullah b. Müslim b. Kuteyb'e, *el-Maarif*, nşr. Servet Ukkâşe, (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1961), 25; Sâlebî, *Âra'isü'l-mecâlis*, 390.

⁷⁶ Âl-i İmrân 3/59.

⁷⁷ Mustafa Fayda, "Mübâhele", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/425.

Yukarıdaki âyetin ifadesi ile Hz. İsa'ya atfedilen vasıfların yanlış olduğu ve Hz. Âdem'in de babasız dünyaya geldiğini nazara verilerek Hristiyanların Hz. İsa hakkındaki iddialarının geçersiz olduğu anlatılmaktadır.

Elmalılı bu âyeti izah ederken Hz. Âdem'in yaratılışının bir anda olmadığını ve belli aşamalardan geçtiğini söyler. Bu aşamanın başlangıcı maddî mânada Âdem'in cesedinin şekillenmesi ve sonra buna Allah'ın ruhundan üflemesiyle insan şekline geldiğini ifade eder. Bu gelişmelerin hayâtı hayvanîden hayâtı insâniyeye bir evrede mi; yoksa birçok aşamada mı geçtiğini ilmî olarak açıklamak zordur. Bu yaklaşım sadece bir varsayımdır.⁷⁸ Elmalılı Allah'ın yaratmadaki tedriciliğinin kabul edilebilirliğini; fakat bunu ilmî verilere dökerek açıklamanın yanlış olduğunu savunmuştur. Bu âyetin tefsirinde Kur'an'ın hükmünün esas olduğunu vurgular. "Âdem'in hilkatı ilk insan ve beşer olması ve ondan evvel nebat ve hayvan varsa da insan bulunmaması, insanın bir "kün!" ile tekevvün etmesidir."⁷⁹ Burada Âdem'in yaratılışı beşerin ilk başlangıcı olması ve Allah'ın "ol!" demesidir. Farz edelim ki Âdem bir hayvandan doğmuş veya bir bitkiden doğmuş olsun, bu da Allah'ın "kün!" emrinden başka bir şey değildir.⁸⁰ Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi Elmalılı mûcizeyi kabul ettiğini ve bunu Allah'ın hiçbir sebebe bağlı kalmadan yarattığını söyler. Razî de Hz. Âdem'in babasız dünyaya geldiğinden hareketle Hz. İsa'nın da babasız doğmasını kabul eder.⁸¹

Kevnî mucizelerin yaratılması hiçbir sebebe bağlı kalmadan Allah'ın "ol!" emriyle yaratılmasıdır. Bitki, hayvan, insanın yaratılışında herhangi bir vasıta yoktur. Bunlar tamamen Allah'ın yaratma gücüyle olmuştur. Âdem'den sonrasında ise yaratılış kanunu belli kurallar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Yaratılışın başlangıcı Allah'ın kudretine verilmediği zaman sebepler zinciri ortaya çıkar, bu da maddenin ezeliyetini zorunlu kılar. Böyle bir düşünce Allah'ın ezeli ve ebedi oluşuna zıt bir düşüncedir. Âdem'in yaratılışı insanlığın ilki olmasıdır. Onun yaratılması diğer insanların yaratılmasına benzememektedir. Âdem'in yaratılışı ile ilgili farklı teorilerin olabileceğini söyleyen Elmalılı bunların Kur'an'ın hükmünün yanında pek bir şey ifade etmediğini anlatmaktadır. Elmalılı'nın verdiği cevap evrim teorisini savunanlara karşı da bir mesajdır. Bu yönüyle Allah hikmeti gereği yarattığı mahlûku belli aşamalarda halk eder. Kudreti gereği "kün!" emretmesi neticesinde Allah, hiçbir sebebe bağlı kalmadan istediği şeyi yaratır.⁸²

Elmalılı Hz. İsa'nın doğumunun Hz. Âdem'inki gibi olduğunu açıklar. Hz. İsa'nın doğumu yaratılış mûcizesi olarak ilk değildir. Buna en güzel örnek Hz. Âdem'in yaratılışıdır. Âdem ne Allah'tır ne de Allah'ın oğludur. Allah (cc) insanın babası değil; hâlık ve rabbidir. İsa ise Meryem'in oğludur; yani bir beşerdir. Allah'ın yaratması karşısında bu iddiaları ileri sürmek, İncil ve Tevrat'ı inkâr mânasına gelir. Hz. İsa'nın peygamber olması, mûcizevî bir şekilde doğması, onu hiçbir şekilde ilah konumuna çıkartmaz. Hz. Meryem ve İsa'yı bu şekilde vasıflandırmak Allah'a yapılan büyük bir iftiradır. Ehl-i kitabın kabul ettiği Hz. Âdem'in yaratılışına nasıl inanılıyorsa, Hz. İsa'nın da bu şekilde yaratıldığına ikna olmanın ötesinde kesin iman etmek gerekir.⁸³

Hz. Meryem'in hamile kalması, herhangi bir evlilik olmadan gerçekleşmiştir. Bu durum kâinatta câri olan kanunlara aykırı bir hâdisedir. Allah'ın sadece gözle görülen

⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1118.

⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1118.

⁸⁰ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1118.

⁸¹ Muhammed b. Ömer b. Er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 8/48.

⁸² Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1119.

⁸³ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1120.

kanunlara göre yaratmasını düşünmek, câri kanunlar dışında yaratmaya gücünün yetmeyeceği mânasını akla getirir ki, bu düşünce iman etmeyi gerektiren teslimiyete zıt bir düşüncedir. Hristiyanların düştükleri hata, Hz. İsa'nın herhangi bir vasıta olmaksızın dünyaya gelişine aşırı mânalar yükleyerek ilahlaştırmalarıdır.⁸⁴ Elmalılı bunu sapkınlık ve inkâr olarak görür. Bu hususta tefrit eden Yahudilerin ise bu mucizeyi inkâr etmekle kendi inançlarını yalanladıklarını söyler. Yahudiler de Hz. Âdem'in babasız olarak doğduğunu kabul ederler. Elmalılı'ya göre Tevrat inancının gereği Âdem babasız olarak yaratılmıştır ve bir peygamberdir. Aynı şekilde İsa da babasız olarak doğmuştur ve peygamberdir. İsa'yı ve risâletini inkâr etmenin, Âdem'in babasız yaratılmasından bahseden Tevrat'ı ve Allah'ı inkâr etmek⁸⁵ olduğunu söyler. Hz. İsa ve Hz. Âdem'in yaratılış şeklinin, normal insanların yaratılışından farklı olmasını da şu şekilde açıklar: Allah'ın yaratmadaki kanunları farklıdır. Bu kanunların gerçekleşmesinde Allah'ın iradesi esastır. Burada ilk akla gelen düzenli bir şekilde gerçekleşen kanunlardır. Bu kanunların genel geçerliliği herkes tarafından kabul edilmektedir. İkinci olarak kesin bir kurala bağlı olmadan, çok nadir olarak meydana gelen kanunlar vardır ki, bunlar sabit bir kurala ve zamana bağlı olmaksızın meydana gelir. Elmalılı, Allah'ın yaratmadaki kanunlarının ilkinin muhkem, ikincisini müteşâbih âyet kapsamında değerlendirir. Muhkem âyetler akıl ve duyularla herkes tarafından kabul edilmesi ve mânalarının açık olmasıdır. Müteşâbih âyetler ise, akıl ve duyularla anlaşılmamaktadır. Bu âyetlere şüphe edilmeksizin iman edilmesi gerekir. Müteşâbih âyetlerin zâhir mânasına bakıp anlamak çok zordur. Bu âyetlere delalet eden açık bir karine bulunmadıkça izah etmek doğru olmaz.⁸⁶ Müteşâbih âyetlere yapılan zoraki teviller yanlış mâna vermeye sebep olur ki aldatmak ve aldanmak mümkündür.⁸⁷ İlimde rusûhu olanlar bu nadir olayları inkâr etmez, olduğu gibi kabul edip iman ederler.⁸⁸ Bu âyetlerin ilmî dirâyetle izahı yoksa zoraki teviline gidilmez. İlimde derinleşenler tevil ile izah edilecek durumları izah etmeye çalışırlar. İlimle izah edemedikleri yerleri inkâr etmezler, "bu da böyledir" deyip susarlar. Kendi anlayışlarına göre te'vil etmezler.⁸⁹ Kur'an'da: "O, sana Kitab'ı indirendir. Onun (Kur'an'ın) bazı âyetleri muhkemdir, onlar kitabın anasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde bir eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onun olmadık yorumlarını yapmak için müteşâbih âyetlerinin ardına düşerler. Oysa onun gerçek mânasını ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar, "Ona inandık, hepsi Rabbimiz katındandır" derler. (Bu inceliği) ancak akıl sahipleri düşünüp anlar."⁹⁰ âyeti bu meseleye ışık tutmaktadır.

Elmalılı Hz. İsa'nın yaratılışını bu âyetin ışığında değerlendirmeye çalışmıştır. Akliselim sahibi olan kişilerin bu âyet karşısında alması gereken tavır budur. Bunun haricindeki yorumlar nefsin ve hevanın arzusuna uyup Kur'an'ı yanlış yorumlamaktır. Hz. İsa'nın Allah'ın kelâmı olması ve onun mucizevî bir şekilde annesine Ruh'u'l-kudüs tarafından hamile kalması meselesi ise Kur'an'ın bahsettiği müteşâbih âyetlerdendir.

Bir mucize olarak doğumu gerçekleşen Hz. İsa'nın durumu, Yahudiler tarafından kabullenilmesi, zor bir olgu olarak görüldü. Bu mucizeyi inkâra kalkıştılar ve Hz. Meryem'e iftira atmak istediler. Buna karşılık Kur'an'da Hz. İsa'nın beşikte onlarla konuşması, Allah'ın onu güzel bir ahlâk ile terbiye etmesi, yaşadığı sürece namaz ve zekât emrini yerine getirerek ibadette bulunması, annesine hürmet eden bir evlat olmasından

⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1120.

⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1121.

⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1121.

⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1121.

⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1122.

⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1122.

⁹⁰ Âl-i İmrân 3/7.

bahsedilir.⁹¹ Hz. İsa ısrarla kendisini Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu vurgular ve kendisine inananları Allah'a ibadet etmeye çağırır. ⁹² İsa'nın durumu Hristiyanlar arasında ihtilafa sebep olmuş, bir kısmı onu Allah'ın kulu ve elçisi olarak kabul ederken, bir kısmı da Allah'ın oğlu demiştir.⁹³

Elmalılı, Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalışını, dünyaya gelişini, bebekliğini ve çocukluğunu müteşâbih âyet kısmından kabul edip, Kur'an'ın işaret ettiği mûcize olarak kabul eder. "Messi beşer olmaksızın Meryem'den İsa'nın tevellüdü adi tecrübelerle zıt olduğu için inkâr etmeye kimsenin hakkı yoktur."⁹⁴ Bu hâdise İsrailoğulları'nın gözünün önünde cereyan etmiş, bizzat onların şahit oldukları bir gerçektir. Bu mûcizeyi gören Yahudilerin kimisi bunu inkâr etmiş, kimisi de iman edip kabul etmişlerdir.⁹⁵ Bu doğum hâdisesi müteşâbih iken İsrailoğulları'nın gözünün önünde cereyan etmesi ile bu mûcize muhkem bir hal almıştır.⁹⁶ Bu durum karşısında Elmalılı şöyle bir mantık çıkarımına girmiştir: Hz. İsa bir insandır. İsa Meryem'den tevellüt etmiştir; bu halde muhkemdir. Çevresindekilerin şahadetiyle de Hz. İsa'nın doğumu bir beşer gibidir. Alenî bir şekilde meydana gelen doğum hâdisesi açık bir delildir. İnkârı mümkün değildir. İsa anasından doğmuş bir çocuktur ve insandır.⁹⁷ Bu yönüyle müteşâbih olan bir hâdise muhkemlik kazanmıştır.

Hz. Meryem'e herhangi bir beşerin dokunmadan hamile kalması normal şartlarda imkânsız bir hâdisedir. Ancak bu tür vakıaların Allah'ın kudretinin gereği herhangi bir kanuna bağlı olmadan şaz, garip, münferit bir hâdise olması müteşâbih bir vakadır.⁹⁸ İsrailoğulları tarafından Hz. Meryem'in masum ve vicdanı temiz, iffetli bir kadın olması, onun şahsının ahlak dışı ithamlardan uzak olduğu, bilinen bir hâdisedir. Bu yönüyle Hz. Meryem'in masum ve namuslu olduğuna bulunduğu toplum şahittir.⁹⁹ Aynı şekilde Hz. Zekeriyyâ'nın yaşlı ve kısır karısının beşerî kanunların hilafına hamile kalışı, Hz. Meryem'in mûcizevî hamileliğini teyit eden bir mûcizedir.¹⁰⁰ Hz. İsa insan teması olmadan mûcizevî bir şekilde Hz. Meryem'den doğmuştur. Bu yönüyle müteşâbih bir kelime-i haktır. Hz. İsa'nın doğumu, akıl sahiplerine teklif edilmiştir. Hz. İsa: *"Şüphesiz Allah benim de Rabbin, sizin de rabbinizdir. Öyleyse (yalnız) O'na kulluk edin. Bu, dosdoğru bir yoldur."*¹⁰¹ Hz. İsa'nın kendine inananlara verdiği mesajın şu olduğu anlaşılmaktadır: Kendi müntesiplerini bir olan Allah'a iman etmeye davet etmektedir.

Hz. Meryem'in iffeti ve temizliği yaşadığı toplum tarafından kesin olarak bilinen bir gerçektir. Hz. Meryem'in olağan dışı hamile kalışı, Allah tarafından verilen bir mucizedir. Hz. Meryem buna aklıyla vicdanıyla inanmasıdır.¹⁰² Hz. Meryem'in İsa'ya hamile kalışı ve İsa'nın doğumu müteşâbih bir hâdise iken, akıl erbabının müteşâbih hususunda şahsî ve hissî tevillerinin bir kıymeti olamaz. Hz. İsa'nın yaratılışının, Hz. Âdem'in yaratılışı gibi olması, ikisinin de Allah'ın cârî kanunlarının dışında yaratılmış olmasının gerçeğidir. Hz. İsa'nın yaratılışı bir insan tasavvurunu nazara verir. İnsanlığın atası ilk insan Hz. Âdemdir. Âdem'in yaratılışı Âdem'den sonra gelenlerin yaratılışı gibi değildir. Âdem topraktan ve

⁹¹ Meryem 19/31, 32.

⁹² Meryem 19/36.

⁹³ Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984), 16/106.

⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1120.

⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1122.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1122.

⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1122.

⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1123.

⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1123.

¹⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1124.

¹⁰¹ Meryem 19/36.

¹⁰² Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/124.

toprağın farklı hallerinden yaratılmıştır. Âdem'in yaratılışını kabul edip de Hz. İsmâ'nın yaratılışını garip bulup, "böyle insan olmaz" demek doğru olmaz. Hz. İsmâ'nın yaratılışındaki mucizeleri anlamayıp Allah'ın kudretini sınırlamak bir tutarsızlıktır.¹⁰³ İnsanın mebd-i hilkati madde itibarıyla toprak iken ruhla birleşmesi sonucu mükemmel bir yaratılışa misaldir. Bu büyük mucizeleri göz ardı edip tabiata havale etmek, cehalete düşmek, büyük bir tezattır. Mükemmel yaratılışı kör, sağır, dilsiz, hiçbir iradeye imkânı olmayan tabiata havale etmek, tam bir cehalettir. Eşyanın yaratılışında hiçbir kabiliyeti olmayan tabiatın şuurlu bir varlık gibi tasavvuru, ona hilkati ve ilk yaratılışı izafe etmek, akıl dışı bir düşüncedir. Yaratılıştaki mucizenin sadece maddî tarafına bakıp, onun ruhî ve manevî yönünü göz ardı etmek, mantıklı bir düşünceden uzaktır.

Elmalılı Hz. Âdem'in yaratılışı ile Hz. İsmâ'nın yaratılışının birbirine benzer olduğunu ve bu benzerliği hem delil hem netice olarak izah etmektedir. Yaratma kanunu iki çeşittir. Birincisi Allah'ın hikmeti gereği yarattığı mahlûku âdetullah kanunlarına göre yaratılmasıdır ki bu kanun genel geçer bir kanundur. Yaratılış için geçerli olan kanunların bir araya gelmesiyle, yaratılışın gerçekleşmesidir. Bu yaratılış mantıken kesin olarak netice verir. İnsanların yaratılışı bir ana ve baba vesilesiyle olur ki bu Allah'ın umumi ve câri kanunudur. Her insan Allah'ın mahlûkudur. İkincisi: Yaratılış kanunu umumi değil; Allah'ın hususi yaratma tasarrufuyla olur ki bu kanun nadirdir veya birkaç tane misâli olabilir. Hz. Âdem ve Hz. İsmâ'nın yaratılışı bu istisna kanuna tabidir. Hz. İsmâ'nın niçin bir babası yok diye düşünmek, Allah'ın bu kanununu görmezden gelmektir. Hz. İsmâ bir insandır, Allah'ın yarattığı mahlûktur. Bu hâdiseye bu şekilde bakıldığı zaman yanlış bir düşünceye mahal yoktur. Kur'ân'ın emrettiği şekilde düşünüldüğü zaman bu yaratılışta bir yanlışlık olamaz. İnsan bilmediği, idrakinin aciz kaldığı yerde Kur'ân'ın düsturuna sarıldığı zaman, inancının gereğini yerine getirmiş olur ve Allah'a teslimiyetini ortaya koyar. Bu iman sayesinde yanlış yola sapmaz.¹⁰⁴

5. Elmalılı'ya Göre Hz. İsmâ'nın Yaratılışının İlmî İzahı

Elmalılı, Hz. Meryem'in hamile kalışının kalıtsal olarak kuşaktan kuşağa aktarılan biyolojik bir olgu olabileceğini açıklar. Hz. Âdem'in ilk insan olup, babasız doğması ile tüm insanlığın genlerini taşıdığını, bunun çok nadir olarak alt genlere aktarılabilceğini ifade eder. Canlıların tek dişiden veya erkekli dişili yumurtaların döllenmesi ile iki çeşit çoğaldığını söyler. Müfessir; Hz. Meryem'in Hz. Âdem'den gelen genlerini taşıması neticesinde bir erkek olmadan hamile kalabileceğini ifade eder. Burada yaratılışta istisnaların olduğunu göz ardı etmemek lazım gelir. Hüsnâ olarak doğan kişi çok nadir olmakla birlikte böyle durumlar da vardır. Burada Hz. Meryem'in çift cinsiyetli olduğu mânasına gelmez. O kadındır. Erkeklik dişilik genleri, netice olarak Allah'ın kanunudur ve onun haricinde düşünülemez. Bu tohumlar insanın yaratılışının başlangıcıdır. "*O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi?*"¹⁰⁵ Meni tohum olarak birçok yumurtayı barındırır. Döllen yumurtadan canlı meydana gelir. Canlının oluşu, hayvanî kanundan ziyade nebatî (bitki) hayat sahibi bir tohum kabul edilir.¹⁰⁶

Tabiat ilminin nazariyesine göre dünya güneşten kopmuş bir sıvı ateş parçası iken, mantıken dünyadaki maddelerde nebatî, hayvanî tohumların bulunması mümkün gözükmemektedir. Nebatî ve hayvanî tohumların sonradan yaratıldığı bir hakikattir. Yeryüzünde canlıların hayatlarını devam ettirebilmeleri tesadüfî bir hadise değildir. Kâinatta bilinçli bir müdahalenin olduğu kesin olarak bilinmektedir. Canlıların hayatının

¹⁰³ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1125.

¹⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1126.

¹⁰⁵ el-Kiyâmet 75/37.

¹⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1127.

devam edebilmesi için mükemmel bir ortama ihtiyaç vardır. Bu durum hayat sahibi olan tüm varlıklar için geçerlidir. Hz. Meryem'in rahminde böyle bir yumurtanın bulunmasını uzak görüp, bir erkeğin vesilesiyle (telkihi) döllenmesi nasıl olur da zaruri olarak görülür? "Âlimler Hz. Meryem'in olağan dışı doğurmasını ilim, fen, beşerî izahla yapılacağını iddia ederler."¹⁰⁷ Hz. İsa'nın yaratılışının mûcizeliğini kavrayamayan ilim erbabı, ilim adına onların hakkında ileri-geri nasıl konuşabiliyor? İlim erbabının idrak edemediği Hz. Meryem'in hamile kalışındaki maddî sebeplerdir. Hâlbuki insan sadece maddeden ibaret değildir. İnsan maddî ve mânevî yönüyle donanımlı bir yapıya sahiptir. Zihnindeki bir kelimenin veya mâna-yı mücerredin, manevîyattan maddîyata, ruhaniyetten cismaniyete bir sebebiyeti vardır. Nefisteki bir şuurun bir hayale, hayalin harekete geçebileceğini görüyoruz. Vücuttaki bu düşünce, hareket isteğinin beyinde algılanması, iradeye dönüşmesi, iradenin hareketle sonuçlanmasıdır. Vücûd ruh ve cisim olarak birbiriyle münasebettar olup, beraber hareket etmesi insanın maddî, manevî âlemini içine almaktadır.¹⁰⁸ İnsanın maddî hareket kabiliyetleri ruhanî yönünü belirlemektedir. Yazılan bir şiir, düşünce ruh âleminde şekillendikten sonra şiire dönüşmektedir. Yazılan şiire sadece harf olarak bakmak bir kıymet ifade etmezken, mâna olarak bakıldığında çok derin his ve düşünceleri ihata eder.

Hz. Meryem melekler tarafından müjdelenmiştir: "*Hani melekler: "Ey Meryem! Allah seni seçti, seni temiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı!"*"¹⁰⁹ Hz. Meryem'in seçilmesi ve üstün kılınması ve bir kelime ile müjdelenmesi,¹¹⁰ Yahudilerin iftirasına karşı onun iffetli olması,¹¹¹ Allah'ın mûcize olarak Hz. İsa'yı Hz. Meryem'in rahmine telkih etmesidir. Hz. Âdem'den gelen genlerin Hz. Meryem'de görülmesi ve bunun şehvanî bir şekilde değil, rahmanî olarak tezahür etmesidir. Bunların tevil edilmesinde bir sakınca yoktur; lakin inkâr ve akıldan uzak görmeye verilen bir cevaptır.¹¹² Elmalılı burada Hz. Meryem'in hamile kalışını ilmî olarak izah etmeye çalışmıştır.

İnsanın ilk yaratılışının topraktan olması, Allah'ın "kûn!" emrinin bir mucibi ise, Hz. İsa'nın da bir mûcize olarak yaratılması bu şekildedir. Burada sebepten ziyade; müsebbebe nazar edilmelidir. Sebepler çok basit olurken, müsebbebin gücüyle ondan mûcizeler çıkmaktadır.¹¹³ Buradaki mesaj tüm muhataplardan ziyade Hristiyanlar'a karşı verilen bir hükümdür. Beşer ile ilah arasındaki farkın tam anlaşılması için Allah'ı tüm sıfatlarıyla tanımak gerekmektedir. Allah ile insanı, hâlık ile mahlûku, amir ile memuru, hâkim ile mahkûmu ayırt etmek gerekir. Kelime (mûcize) Hz. İsa'da varsa da Hz. Âdem'de de yok demek değildir. İsa'ya her ne cihetten bakılırsa bakılsın benzeri, misli, şeriki vardır; fakat Allah'ın hiçbir misli yoktur.¹¹⁴

"İsa ve Âdem ikisi de topraktan mahlûk, ikisi de bir emirle memurdur. Âdem kelimesi Allah'ın aynı veya oğlu olmak mümteni bulunduğu gibi İsa kelimesi de öyledir. Kelimeler çok Allah ise birdir. Allah kelimelerde fani değil kayyumdur. Lakin kelimeler Allah'ta fanidir. Kelimelerle Allah teksir edilmemeli, Allah ile kelimeler tevhit olunmalıdır. Kelimeler birer dall birer alamet, birer âyettirler. Bütün bunların yegâne medlulleri Allah'tır. İsa da Âdem

¹⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1127.

¹⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1128.

¹⁰⁹ Âl-i İmrân 3/42.

¹¹⁰ Âl-i İmrân 3/45.

¹¹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf'an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l fi vucûhi't-te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1947), 1/189.

¹¹² Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1128.

¹¹³ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1128.

¹¹⁴ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 2/1129.

gibi Allah'tan gelmiş Allah'a ref olunmuştur. Ruhu İsa vefat etmediyse vefat edecektir. Baki ancak Allah'tır."¹¹⁵

Hz. İsa'nın yaşamı diğer insanlardan farklı değildi. Buna rağmen Hz. İsa'nın babasız olarak doğmasını Hristiyanlar bir mucize olarak görmemişlerdir. Onların bu düşüncesi Allah'ın gücünü, kudretini sınırlayan bir durumdur. Hristiyanlar Allah'a evlat isnat etmekle O'na şirk koşmuşlardır. Hz. İsa'nın beşer olmasına rağmen, bir mucize eseri olarak dünyaya gelmesi Allah'ın kudretini gösterir; fakat Hz. İsa'yı hiçbir zaman ilah seviyesine çıkartmaz. Hristiyanlar ise Hz. İsa'yı yüceltirken Allah'a acizlik ve beşerî vasıflarla iftira atmaktadırlar.

Elmalılı Hz. İsa'nın doğumunu çok yönlü olarak ele almış, bu mevzuya açıklık getirmek için farklı delillere başvurmuştur. Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalışını, doğumunu, mucizeler göstermesini muhkem müteşâbih âyetler çerçevesinde incelemiş, mucizelerin müteşâbih âyet olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur; ancak bu mucizenin aleniyet kazanması ile muhkem olduğunu savunmuştur. Konu bütünlüğü açısından bakıldığında ortada bir tezat olduğu gözükmemektedir. Mucizeler olağan dışı hâdiseler olarak kabul edildiğinde buna muhkem demesi bir tezat teşkil etmektedir. Hz. Meryem'in herhangi bir vasıta olmadan hamile kalışının, Hz. Âdem'den tevarüs eden genlerle olabileceğini, bu genlerin Hz. Meryem'de hususi olarak evlat doğuracak duruma geldiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşımı pozitif bilimle açıklamaya çalışmıştır. Onu bu düşünceye iten sebep akılcılık ve felsefî akımların etkisinde kalma olasılığıdır. Kur'an'a yöneltilen ilmî tenkitlere cevap vermeye çalışmasıdır. Elmalılı, Kur'an'ın mucizelerini açıklarken bunlara iman edilmesi gerektiğini de savunarak bir tezat içine düşmektedir. Aynı çelişki Reşid Rızâ'da (öl. 1935) görülmektedir.¹¹⁶ O da Hz. İsa'nın doğumuna ilmî delil getirmeye çalışmaktadır. Hz. İsa'nın doğumu diğer insanların doğumuna benzememektedir. Kur'an'da da bu nazara verilmektedir. Mucizeler hiçbir sebebe bağlı kalmadan Allah'ın "ol" demesiyle hemen olmaktadır. Mucizede maddî sebebe ihtiyaç bulunmamaktadır. Mucize Allah'ın hikmet isminden ziyade kudret isminin tecellisidir. Bu meseleye ilmî olarak bakmak Meryem sûresinin 19/17-21 âyetleriyle çelişir. Elmalılı peygamberlerle ilgili hissî mucizeleri açıklarken ilmî izaha girmemiş, olduğu gibi kabul etmiştir. Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'u kuyuya attıklarında onun kokusunu alamayıp da Mısır'dan yola çıkan gömleğin kokusunu alması bir mucizedir. Bu mesele akılla izah edilemediği gibi inkârı da mümkün değildir,¹¹⁷ demıştır.

Elmalılı Hz. Meryem'in hamile kalışına vicdanî bir delil de getirmiştir. Ruhun Allah'ın emrinde bir kanun olduğunu ve bu kanunun insanın maddi ve manevi gelişimine herhangi bir vasıta olmadan tesir ettiğini açıklar. Mânevî hâdiselerin maddî hâdiselere dönüşeceğini iddia eder. Bir emri lafzi vicdanı uyandırır, bu uyanıklık şiddetine göre bütün vücudu kaplar. Hz. Meryem'in de böyle bir şey yaşaması mümkündür. Bu emir Hz. Meryem'in kalbinden rahmine tesir ederek İsa'nın doğumuna dönüşür. Bunun şehvanî bir hisle değil, rahmanî bir hisle olduğunu düşünmek gerekir.¹¹⁸ Mucizeler her ne kadar soyut olaylar olduğu bilinse de bunun akıl ve vicdanla tasdik edilmesi gereken bir durum olması kanaatini savunmaktadır. Elmalılı'nın mucizelere böyle bir izah getirmesi, mucize gerçeğini çok yönlü açıklama çabasından kaynaklanmaktadır.

¹¹⁵ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1129.

¹¹⁶ Reşit Rıza, *İmam Muhammed Reşit Rızâ*, 3/308.

¹¹⁷ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 4/2919.

¹¹⁸ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 2/1128.

6. Hz. İsa ve Rûhulkudûs

Hz. İsa'nın yaratılışı ile ilgili Kur'an'da Rûhulkudûs ifadesi geçmektedir. Rûhulkudûs'ün geçtiği âyetler: Bakara 2/287, 253; Mâide 5/110; Nahl 16/102; Meryem 19/17; Enbiyâ 21/91; Şuarâ 42/9; Saat 38/72; Zümer 39/42; Mü'min 40/15; Tahrim 66/12'dir.

Rûhulkudûs'ün mahiyeti hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar tarafından tartışılan bir konudur. Kur'an'da geçen ifadeler ışığında bazı âyetlerde direkt Cebrâil'e işaret vardır. Hz. İsa ve Hz. Meryem'in birçok mûcize ile desteklenmesi Allah'ın himayesi ve gözetiminde olması, birçok nimetle rızıklandırılmaları Kur'an'da da geçmektedir. *"Onları Rûhulkudûs (Cebrâil) ile destekledik."*¹¹⁹ *"Ey Muhammed! De ki: "Rûhulkudûs (Cebrâil), inananların inançlarını sağlamlaştırmak, Müslümanlara doğru yolu göstermek ve onlara bir müjde olmak üzere Kur'an'ı Rabbinden hak olarak indirdi."*¹²⁰ Elmalılı da bu hususta Rûhulkudûs'ü Cebrâil olarak kabul etmiştir.

Elmalılı Rûhulkudûs'ü açıklarken diğer müfessirlerin görüşlerine yer vermiştir. Fevkalade temiz, pak, taharet, nezahet, bereket, temiz ruh olarak tarif edilmiştir. Allah'ın kuddûs ism-i âzamı Kur'an'ın diğer adıdır. İbn Abbas (öl. 68/687-688), Dahhâk (öl. 105/723), Katâde (öl. 117/735), Süddî (öl. 127/745), Rebî (öl. 180/796) gibi müfessirler de Rûhulkudûs'e Cebrâil demişlerdir.¹²¹

Rûhulkudûs hakkında İslâm âlimlerinin hemfikir oldukları görülmektedir ve bu Cebrail'dir. Cebrail tüm peygamberlere gelmiştir. "Ehli kitap arasındaki tartışmada Rûhulkudûs'ün sadece Hz. İsa'ya gelip diğer peygamberlere gelmediği anlaşılmaz mı?" Sorusuna söyle cevap verebiliriz: Rûhulkudûs'ün her peygambere geliş şekli farklıdır. Cebrâil'in Hz. Mûsâ'ya geliş şekliyle Hz. İsa'ya geliş şekli aynı değildir. "Rûhulkudûs'ün Hz. İsa'ya tahsisi niçindir?" Sorusu akla gelir ki buradaki hususiyet şudur; Hz. Meryem'e Hz. İsa'nın doğumunu müjdeleyen Rûhulkudûs'tür. Hz. İsa onun üflemesiyle (nefhi ile) terbiye ve teyidiyle büyümüş ve o nereye gittiye o da oraya gitmiştir. Nitekim Meryem suresinde: *"Biz ona Cebrâil'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde göründü."*¹²² Kur'an'daki ifadeyle bu Rûhulkudûs Cebrâil'dir.¹²³ Yahudiler Hz. Meryem ve Hz. İsa'nın temiz şahsiyetlerine dil uzatıp ağır ithamlarda bulunmalarına karşı Yahudilere verilen bir cevaptır. Rûhulkudûs ifadesi ile bu iki insanın temizlikleri ve makamlarının çok büyük olduğuna işaret edilir. Hz. İsa Rûhulkudûs ile müeyyettir; ancak bunun Hz. İsa ile sınırlı olduğunu söylemek doğru değildir. İsrailoğulları'nın Hz. İsa'nın peygamberliğini ve mûcizeliğini inkâr etmelerindeki sebep inatlarıdır. Hz. İsa'dan önce birçok peygamber gelmiştir. Yahudilere gelen her yeni peygamberi kabul etmekte inat etmişlerdir.¹²⁴

Elmalılı Rûhulkudûs'ü Hristiyanların yanlış olarak yorumlamalarına karşı; Kur'an'da Rûhulkudûs'ün Cebrâil olduğunu söyler. Hristiyanlar ise Rûhulkudûs'ü Tanrı'nın sözü, nefesi, varlığın ve her şeyin yaratılışının temelinde hayati kuvvet olarak kabul etmişlerdir.¹²⁵ İncil'e göre Tanrı ruhtur.¹²⁶ İsa yeryüzündeki faaliyeti boyunca hep kutsal ruhla desteklenmiştir.¹²⁷ İlahi kelâmın bedenlenmesi ile Tanrı oğlu Mesih

¹¹⁹ el-Bakara 2/87, 253; el-Maide 5/117.

¹²⁰ en-Nahl 16/102.

¹²¹ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/413.

¹²² Meryem 19/17.

¹²³ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/413.

¹²⁴ Elmalılı, *Hak Dinî Kur'an Dili*, 1/413.

¹²⁵ Çık. 31/3; Hâk. 3/10.

¹²⁶ Yu. 4/24.

¹²⁷ Luk. 4/14, 18.

olmuştur.¹²⁸ Hristiyan inancına göre Kutsal ruh teslisin üçüncü unsuru olması dolayısıyla Tanrı'dır.¹²⁹ İslâmiyet'te Rûhulkudûs tüm peygamberlere vahiy getirmesi hasebiyle Cebrâil olarak kabul edilirken Hristiyanlık'ta ise Tanrı'nın kendisidir.

Sonuç

Kur'ân'da geçen âyetlere müfessirlerin yaklaşımları farklılık arz etmektedir. Bilim mucize bağlamında âyetlerin tefsirine getirilen yorumlar konuyu farklı zeminlere çekmektedir. Son iki yüz yılda yapılan tefsirlerde bu daha açık gözükmemektedir. Elmalılı da bu akımdan etkilenerek âyetlere bilim ışığında açıklama getirmeye çalışmış ve mucizeleri de ilmî olarak açıklama yoluna gitmiştir. Elmalılı Hamdi Yazır Hz. İsa'nın yaratılışına yaklaşımında Ehl-i sünnet âlimlerinin görüşlerine katılmakla beraber, kendi dirâyet yönünü ortaya koymuştur. Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya hamile kalışını biyoloji ilmiyle açıklamaya çalışmış, genlerin bunda büyük rol oynadığını söylemiştir. Ayrıca vicdan deliliyle de izah etmeye çalışmıştır.

Elmalılı, Hz. İsa'nın yaratılışı ile Hz. Âdem'in yaratılışının Kur'ân'ın ifadesiyle aynı olduğunu söyler. Bundan hareketle Hz. Âdem'den gelen genlerle Hz. Meryem'in de Hz. İsa'ya hamile kalabileceğini söylemektedir. Bunu üst soya çekme olarak açıklamaktadır. Elmalılı'nın böyle bir açıklama yapması, mucizelere kayıtsız şartsız iman edilmesi gerçeğine ters düşmektedir. Hz. Meryem'in hamile kalışını vicdanî delil olarak açıklaması da bir tezattır. Hz. İsa'nın doğum olayı açık bir mucize olmasıdır. Bu mucize felsefî, ilmî delil aramadan iman edilmesi gereken bir husustur. Elmalılı'nın böyle bir izaha ihtiyaç duyması Kur'ân'ın tefsir-tevil sınırlarını zorlamaktadır. Bu anlayış Elmalılı'nın mucizeye yaklaşımını da sorgulamaktadır. Peygamberlere verilen mucizeleri kayıtsız şartsız kabul eden Elmalılı, Hz. Meryem'in beşerî temas olmadan hamile kalmasına ilmî izah getirmektedir. Bu yönüyle kendine de ters düşmektedir. Elmalılı'nın böyle bir açıklamaya gitmesi felsefî ve maddî ilimlerin tesiri altında kaldığını göstermektedir. Bu iddialar Hristiyanlara verilen cevap mahiyetindedir. Elmalılı Hristiyanların Hz. İsa'nın doğumundaki mucizeyi anlamadıklarını, Allah'ın ruhundan üflemesi olayının Cebrail vasıtasıyla olmayıp, bizzat Allah tarafından olduğunu iddia ederek şirke düştüklerini söylemektedir. Yahudilerin yaklaşımı ise Hristiyanların aksine; Hz. İsa ve Hz. Meryem'i ahlaksızlıkla itham etme şeklindedir. Kur'ân'da Hz. Meryem ve İsa'nın üstün meziyetlerinden bahsederek onların Allah'ın samimi kulları olduklarını söyler. Elmalılı Hz. İsa ve Hz. Meryem'in beşerî yönlerine vurgu yaparak onlara ilahlık izafe edilemeyeceğini ifade eder. Allah'ın Hz. Meryem ve İsa'yı Rûhulkudûs ile teyit etmesi, onların Allah'ın gözetiminde ve himayesinde olduklarını vurgular. Hz. İsa'nın mucize olarak Cebrail vasıtası ile anne rahmine düşmesi, dünyaya gelmesi, bebekken insanlarla konuşması, İsrailoğullarına gösterilen bir delildir. Hz. İsa nübüvvetinde de birçok mucizeyi göstermiştir. Ağır hastaları iyileştirmesi, körlerin gözlerini açması, ölüleri diriltilip onlarla konuşması, gökten kendisine sofranın indirilmesi gibi birçok mucizeye mazhar olmuştur.

Hz. İsa, hayatıyla ve mucizeleriyle Hristiyanların ve Yahudilerin ona karşı yanlış düşüncelerine cevap vermektedir. Müfessir Hz. İsa'yı Yahudilerin aşırı kötümelerine; Hristiyanların aşırı yüceltmelerine karşı, İslâm'ın mutedil yaklaşımını ortaya koymuştur. Kur'ân Hz. İsa'yı Allah'ın yarattığı bir beşer ve kul olarak kabul etmekte ve onun Allah katında yüce bir makama sahip olduğunu söylemektedir. Elmalılı Hz. İsa'nın doğumunun Allah'ın bir mucizesi olduğunu tefsirinde ayrıntılarıyla izah etmektedir. Hz. İsa'ya ilahlık

¹²⁸ Mat. 3/16; Mar. 1/10, 11.

¹²⁹ Ömer Faruk Harman, "Rûhulkudûs" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/216.

izafe etmenin Allah'ın zatına ve sıfatına uygun olmadığını açıklar. Kur'ân'ın Hz. İsâ'nın yaratılışına yaklaşımı ise, bu hâdisenin Allah'ın kanunlarından bir kanun olduğu, bunun belli şartlara bağlı olmadan Allah'ın hususi kudretiyle yaratıldığı şeklindedir. Elmalılı Allah'ın bu hususi yaratma kanununun müteşâbih âyet kısmından olduğunu açıklar. Bu âyetlerin akılla izah edilemeyeceğini ve inkârının mucip olmadığını söylemiştir. Ancak Hz. Meryem'in Hz. İsâ'ya hamile kalmasını genetik olarak açıklaması mûcize gerçeğine ters düşmektedir. Bu yönüyle modernizmi meşrulaştıracak bir yaklaşımda bulunmuştur. Böyle bir açıklama Kur'ân'ı akıl sınırlarına hapseden, bilimselliği, deneyciliği ön plana çıkaran eksik bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Bilimle mûcizeyi karşılaştırmak Elmalılı'nın mûcize anlayışı ile uyuşmamaktadır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybanî. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Atâurrahîm, Muhammed. *Bir İslâm Peygamberi Hz. İsâ*. İstanbul: İnsan Yayınları, Acar Matbaacılık, 1985.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammad b. İsmail. *el-Cami's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Elmalılı, Hamdi Yazır. *Hak Dinî Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı*. trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İstanbul: İşaret Yayınları, 1996.
- Erbaş, Ali. *Hristiyanlıkta İbadet*. Ayışığı Kitapları, İstanbul: Bayrak Matbaası, 2003.
- Fayda, Mustafa. "Mübâhele". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/425. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Harman, Faruk Harman. "İsâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/469. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Harman, Ömer Faruk. "Rûhulkudüs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/216. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim. *el-Maarif*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1935.
- Jansen, Gijsbert Julaan. *Kur'ân'a Bilimsel Filolojik Pratik Yaklaşımlar*. çev. Halil Rahman Açar, Ankara: Fecr Yayınevi, 1993.
- Karaman, Hayrettin vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kasımî, Muhammed Cemâluddîn Muhammed Saîd. *Tefsîru Kasımî*. nşr. M.F. Abdülbakî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- Kırca, Celal. *Kur'ân'ı Kerim ve Modern İlimler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1982.
- Kitabı Mukaddes*: İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yayınları, 2009.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2006.
- Râzî, Muhammed b. Ömer b. Fahrettin. *Mefatihü'l-gayb*. Beyrut: Daru'l- kütübî'l-ilmîyye, 1990.
- Reşît Rızâ, Muhammed. *Fetevâ. İmam Muhammed Reşît Rızâ*. Beyrut: y.y., 1970.
- Sâlebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim. *Âraisül-mecalis, Kısasü'l-enbiya*. Kahire: y.y., 1301.
- Sayar, Süleyman. Prof Dr. Günay Tümer'e Göre "Hristiyanlık'ta ve İslâm'da Hz. Meryem", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (1998), 405.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *İrşadü'l-fuhûl*. Beyrut: Dâru İbn Kesir, 1992.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân*. Kahire: Dâru Hicr, 1321.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Tarih*. Kahire: y.y., 1960.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Elmalılı Muhammed Hamdi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/58. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yıldız, İbrahim. "Hristiyanların Hz. İsa'yı İlahlaştırması: Kur'ân'da Bu Yanılgının Nedenleri ve Giderilmesi". *The Journal of Academic Social Science Studies* 65 (2018), 305-324.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil ve uyûni'l fi vucûhi't-te'vil*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1947.